

Què passa amb les llengües durant la pandèmia?

El confinament ha impactat profundament en els comportaments socials, com el de la llengua | Hi ha preocupació pel distanciament dels infants no catalanoparlants respecte de la llengua de l'escola | Els nous productors de continguts digitals poden haver adoptat el castellà com a llengua per defecte

El 'voluntariat per la llengua' anima els catalanoparlants a compartir trobades lingüístiques amb nous usuaris. | DGPL

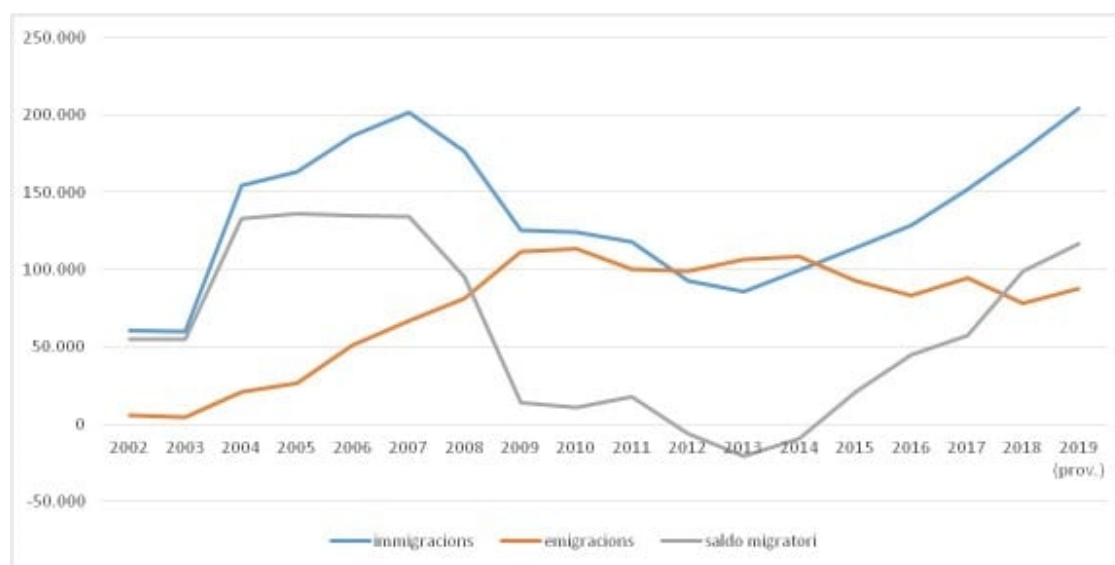
Novè article del dossier «Canvi 20-21»

Quins són els efectes principals que ha tingut la pandèmia de la CoViD-19 en l'àmbit de la llengua? La pandèmia causada per la CoViD-19 ha tingut i està tenint un efecte social transversal i devastador. En termes sociolingüístics, el primer dels seus efectes, i probablement el més dolorós en termes humans, és que la pandèmia està delmant la gent més gran, que és alhora la **darrera generació que va conèixer un món en què el català era l'única llengua dels carrers i dels patis d'escola**, de les fàbriques, dels camps i de les barques de pesca, un món en què els nous usuaris s'integraven naturalment aprenent el català per osmosi social (Bernat i Baltrons, Galindo Solé, i de Rosselló i Peralta 2020). Sense ells, i sense la seva memòria, la nostra visió del país serà

inevitablement diferent. Ara bé, més enllà d'aquesta pèrdua tan dolorosa, quins són els impactes de la pandèmia en la realitat sociolingüística? Els canvis en aquest terreny són lents i cal una certa perspectiva diacrònica per entendre'ls, i el fet que encara estiguem enmig de la pandèmia dificulta enormement avaluar l'impacte que està tenint. Per tant, més que conclusions tenim preguntes, indicis i tendències incipients, que podem intentar explorar des del punt de vista sociolingüístic. El que sabem segur és que la pandèmia ens obliga a repensar el país, també en termes lingüístics.

La primera de les consideracions sociolingüístiques derivades del coronavirus té a veure amb el fet que aquesta crisi ha arribat a l'Estat espanyol en plena onada d'immigració estrangera, atreta essencialment per les possibilitats de trobar ocupació en el sector serveis (Mestres Domènech 2020). A Catalunya, les dades provisionals indiquen que l'any 2019, aquesta immigració va batre el seu rècord històric, amb més de 200.000 persones arribades en un sol any. El **saldo migratori** dels darrers anys també està en creixement ràpid:

Evolució 2002-19 de la immigració, l'emigració i el saldo migratori externs a Catalunya. Foto: Idescat, a partir de l'Estadística de variacions residencials de l'INE.

La conseqüència esperable d'aquesta tendència, si prenem com a referent la darrera onada immigratòria, hauria de ser una **caiguda significativa en l'ús i el coneixement del català**, oi més tenint en compte que no hi ha en peu cap iniciativa específica d'integració lingüística d'aquesta nova immigració. Ara bé, la pandèmia ha imposat serioses limitacions de moviments durant bona part del 2020 i la crisi ha reduït substancialment les expectatives laborals a l'Estat espanyol. Tot fa pensar, doncs, que el més raonable és esperar una reducció substancial del nombre d'arribades. L'evolució demolingüística seguirà, en aquest terreny com en tants d'altres, allò que marqui el comportament de la demografia.

Estretament lligada als moviments de població esmentats hi ha una segona dimensió de la crisi que podria tenir un impacte sociolingüístic. Al llarg del 2020 s'ha ensorrat l'arribada de turistes estrangers, mentre els locals omplien (determinats) els llocs d'estiueig. Així, segons un informe d'Exceltur (PDF), la caiguda de l'activitat turística de l'any 2020 a les Balears va ser d'un 82,6%, a Catalunya d'un 74,8% i al País Valencià d'un 67,2%, amb tot el que això vol dir de no arribada tant de turistes com de treballadors eventuais d'aquest sector. Aquesta ensulsiada econòmica del

sector ha fet créixer l'ús ambiental del català durant l'estiu de manera perceptible però molt difícil de mesurar. Aquest impacte podria quedar en anècdota si les coses retornen ràpidament al seu curs habitual. Ara bé, si la pandèmia s'allarga més d'una temporada, i si transforma els hàbits turístics i redueix tant el pes del sector, el seu impacte sociolingüístic passaria a ser estructural. Al capdavant, la **petjada lingüística del turisme** -el seu impacte sobre els usos lingüístics ambientals- seguirà en bona mesura la petjada ecològica d'aquest sector.

Encara en el terreny **demolingüístic**, la pandèmia també podria haver alterat algunes tendències en el camp de l'habitatge: l'estímul del teletreball i la revaloració de la disponibilitat d'espai i el contacte amb la natura podrien haver incrementat l'apetència per viure en zones periurbanes i fins i tot rurals i la caiguda de la demanda d'oficines als centres urbans (Quelart 2020; CCMA 2020). Si aquesta tendència es consolidés i una part de la població urbana es reubiqués a les àrees periurbanes o fins i tot a les viles, aquests moviments podrien contribuir a redibuixar l'actual mapa demogràfic i, per tant, demolingüístic.

Més enllà de la demografia, la pandèmia també ha impactat profundament en els comportaments socials, i això està tenint també un impacte encara difícil d'estimar sobre les llengües. Alguns autors han apuntat que el replegament a les llars d'aquest període podria haver reforçat l'ús i el coneixement de les llengües d'herència (Hardach 2020). Altres veus han expressat preocupació pel **distanciament dels infants respecte de la llengua de l'escola**, un risc evident en societats amb llengua pròpia minoritzada com és el cas del català (Ortega 2020). La reobertura de les escoles el curs 2020-21 ha alleugerit aquest risc, però un nou tancament prolongat dels centres podria tenir impacte sociolingüístics més considerable.

La CoViD-19 ha impactat en l'ús dels mitjans i les TIC en diversos sentits, i per tant, segurament tindrà efectes sociolingüístics. D'entrada, arreu del món, el confinament va implicar un èxamplament del nombre de consumidors i un augment significatiu de l'estona dedicada al consum dels mitjans en directe i en *streaming* i a l'ús de les xarxes socials (Consell de l'Audiovisual a Catalunya 2020). Les dades indiquen un lleu increment del consum de mitjans en català, però no disposem de dades segregades per llengües que permetin saber, per exemple, si durant el confinament van créixer hàbits com ara mirar productes en versió original. D'altra banda, el confinament va produir igualment una entrada massiva en els entorns digitals de persones i activitats -comercials, educatives, d'entreteniment, etc.- que abans es realitzaven de manera presencial però que van cercar a les xarxes una manera de continuar les seves activitats. Sembla que un nombre significatiu d'aquests nous productors de continguts podrien haver sucumbit a la *diglòssia digital* (Massaguer Comas, Flors Mas, i Vila 2020) i **haver adoptat el castellà com a llengua per defecte**. Tanmateix, el mateix procés ha permès que durant el període de confinament de la primera onada proliferessin els continguts en català a la xarxa -seria el cas, per exemple, de portals com ara Docents Youtubers o Canal Malaia-, de manera que ara semblen ser més abundants que no pas abans de la pandèmia.

Pensem.cat és un projecte de la Fundació Congrés de Cultura Catalana.

Si creus que l'existència d'aquesta revista de difusió de la recerca universitària i el coneixement acadèmic és útil i vols contribuir a fer-la sostenible...

...associa't a la Fundació!

Com han afectat o afecten les polítiques adoptades en l'àmbit en qüestió?
En termes generals, la pandèmia ha estressat enormement les polítiques públiques perquè ha

forçat a concentrar els esforços humans i econòmics en l'àmbit sanitari i, molt específicament, en la lluita contra el coronavirus. De rebot, moltes altres prioritats, entre les quals les lligades amb la llengua, han esdevingut **secundàries**, i les activitats associades o bé s'han reduït o bé s'han aturat directament.

Les **activitats de política lingüística s'han vist trasbalsades** des de molts punts de vista. Així, per exemple, les classes de català presencials per a adults del Consorci per a la Normalització Lingüística, seguides per desenes de milers d'alumnes, van haver de suspendre's durant el primer confinament. El mateix pot dir-se de moltes de les activitats de dinamització -el programa Emmarca't territorial, les parelles lingüístiques, les activitats culturals, les exposicions, etc.-, que van haver de suspendre's i/o traslladar-se a entorns virtuals. Com a alternativa, els cursos en línia del mateix CPNL van augmentar substancialment el seu nombre d'alumnes, tot i que molt per sota del que s'havia perdut presencialment. Pel que fa als centres educatius de Primària i Secundària, el confinament va desballestar bona part dels cursos i va plantejar problemes seriosos de seguiment especialment entre col·lectius socialment vulnerables que, en moltíssims casos, tenien en l'escola l'únic punt de contacte amb el català. També els serveis lingüístics universitaris, que duen a terme una tasca important d'ensenyament, dinamització, assessorament i acreditació van reduir i/o transformar substancialment les seves activitats.

L'inici del nou curs 2020-21 s'ha dut a terme en un clima d'incertesa davant la possibilitat d'un nou confinament. Al setembre, el Consorci per a la Normalització anunciava els nous cursos, presencials, semipresencials i a distància, i reduïa el preu de les matrícules per facilitar l'aprenentatge en temps de crisi. Tot i això, segons les primeres informacions, el nombre d'alumnes matriculats havia patit una **davallada considerable**.

Curs 'on-line' de català. Foto: CPNL.

Fins a quin punt tindrà efectes a llarg termini en aquest àmbit?

És gairebé impossible saber-ho, perquè depèn de variables mèdiques i tecnològiques que ara com

ara són una incògnita. En el moment de tancar aquestes ratlles es combinen les notícies positives com la vacunació progressiva de la població i les possibilitats econòmiques que brinda el programa Next Generation amb els temors als efectes de les noves soques de CoViD-19 o la possibilitat d'entrar en una quarta onada. El que sí sembla clar és que com més temps es prolongui la pandèmia, més duradors en seran els efectes.

Quines mesures o polítiques caldria aplicar a partir d'ara, tenint en compte la situació creada per la pandèmia?

La pandèmia ha exacerbat els problemes crònics dels nostres països, molts dels quals -també sociolingüístics- es deriven essencialment del model de país *low cost* desenvolupat durant les darreres dècades (Puig Raposo 2015). Aquest model es basa en una economia d'escàs valor afegit que, tot i crear cíclicament una enorme quantitat de llocs de treball de baixa qualificació -que es cobreixen gràcies a onades massives d'immigració-, és alhora incapaç de respondre a necessitats bàsiques de la seva població com ara l'emancipació del jovent o la realització dels seus projectes reproductors (Domingo i Valls 2014). Es tracta, clar i català, d'un model incapaç de cohesionar unes societats amb nombroses fractures internes (Cardús 2020). Les **gravíssimes dificultats d'integrar lingüísticament els nouvinguts** són, en bona mesura, una mostra més d'aquesta incapacitat de cohesionar la societat, perquè les llengües són, en el fons, indicadors socials. El procés de **brussel·lització de Barcelona**, és a dir, de buidatge de la població autòctona per convertir la ciutat en una plataforma turística i transnacional amb gran presència de passavolants, n'és un altre exemple evident (Martí 2021).

El món sanitari, tan rellevant enmig de la pandèmia, exemplifica força bé les mancances del sistema a les quals fem referència. Com a mínim des de finals dels 90, les societats catalanòfones han bastit un model sanitari contradictori que, d'una banda, inverteix recursos ingents en la formació de professionals de primera línia i, d'altra, els ofereix unes condicions laborals indignes que els conviden a emigrar (Cabasés 2020). Per suplir-los, hom importa massivament personal de països més pobres (ACN/DDG 2008; Altesa Cabanas, i López Pastor 2019). És fàcil de veure l'absurditat del sistema, i els conflictes lingüístics que genera no són més que una peça més del desfici: entre 2003 i 2013, el **nombre de gent que parlava només català amb els metges va reduir-se de 400.000 persones** mentre que el nombre de persones que hi parlava només castellà va créixer de vora 450.000 efectius (Vila i Sorolla 2017, 145), mentre cada vegada sovintegen més les queixes sobre la manca d'atenció en català als hospitals d'arreu del domini (Plataforma per la Llengua 2019). L'escassa regulació lingüística del sector no fa més que incrementar el problema.

En l'actual context de crisi, i amb el panorama que es dibuixa, quines polítiques s'haurien d'emprendre? D'entrada, cal ser conscients que és esperable que la crisi de la CoViD-19 empenyi moltíssims sectors a pressionar perquè els recursos disponibles serveixin per reflotar el model de país vigent fins ara. Si s'anés per aquesta via, és a dir, si la pandèmia no fos al capdavant més que un sotrac en el mateix camí, es reprendrien els problemes ja apuntats, com ara la turisticació de les grans ciutats i l'expulsió de la població autòctona, l'increment dels fluxos de mà d'obra massiva precària i les dificultats creixents d'integració social i lingüística. En termes sociolingüístics, el més esperable d'un escenari continuista de país *low cost* seria que la posició del català continués afeblint-se i s'anés **transformant de llengua nacional o societària en simple llengua comunitària**, pròpia només d'un grup ètnic en una societat amb cada cop menys factors de cohesió social. En un escenari com aquest -que, no ens enganyem, és desitjat activament per sectors molt poderosos- el català aniria perdent transversalitat en la vida col·lectiva; les polítiques lingüístiques explícites, cada cop més anèmiques, no podrien anar gaire més enllà de fer tasques pal·liatives per garantir que mantingués certa visibilitat emblemàtica sense gaire impacte social, en un context de cada vegada menys consens entorn d'una llengua considerada més una nosa que un recurs. El català, definitivament minoritzat, esdevindria una anècdota identitària que potser serviria per donar color local a bars de menjar típic, botigues d'artesanía i productes ecològics, però la llengua pròpia del país ja només jugaria un paper molt secundari en la vida quotidiana, reemplaçat de manera inexorable per la llengua de l'Estat.

[noticiadiariambautor]93/146[/noticiadiariambautor]

Qualsevol política que es faci ha de posar el rescat de les persones en primer lloc, i per tant, cal dissenyar una sortida a la crisi que aixoplugui el màxim de persones de les moltes penalitats que encara han d'arribar. Ara bé, paradoxalment, la cruesa de la crisi també podria generar una **finestra d'oportunitat** per evolucionar col·lectivament cap a un model socioeconòmic que superés les mancances exposades i oferís un futur col·lectiu millor. Un model que apostés molt més decididament per una economia basada en la ciència, el coneixement, la tecnologia i les feines de més valor afegit. Aquest model és accessible si sabem aprofitar l'enorme oportunitat que brinda el programa Next Generation, i no és utòpic: en bona mesura, és el que han bastit altres països mitjans com Àustria, Dinamarca, Suïssa, etc., (Guinjoan, Cuadras Morató, i Puig 2013). Seria un país que elevés el nivell de vida col·lectiu, facilités l'acompliment dels projectes de vida i reproductius de la població, afavorís la cohesió social del país i temperés els vaivens demogràfics. Un escenari de renovació cap a un país de qualitat podria apostar amb més facilitat per unes **polítiques lingüístiques ambicioses que reforcessin el paper de la llengua pròpia com a marcadors d'integració** en una societat més justa, més cohesionada i més pròspera.

Per acabar, tornem a l'exemple del món sanitari. Un país que recompensés adequadament els seus metges i infermers estaria molt més legitimat per exigir-los que dominessin la llengua pròpia del país, i alhora, uns treballadors que s'integressin en un sistema que els reconegués professionalment serien molt més proclius a identificar-se amb aquesta llengua i, si no la sabessin, a aprendre-la i adoptar-la. És obvi que un model com aquest no quedaria exempt de problemes sociolingüístics -sempre n'hi haurà, en un escenari de plurilingüisme com el català- però **un model econòmic més equilibrat podria dotar el català d'un valor afegit que ara mateix no té a bona part del territori**. I això, dotar la llengua del màxim valor social i de mercat, és precisament el camí per tal de fer-la sostenible.

Bibliografia:

- 324cat (2020). L'interès pel català durant el confinament duplica el nombre d'alumnes en línia. CCMA, 4 maig 2020, sec. Societat.
- ACN/DDG (2008). El 80% dels nous metges col·legiats l'any passat a Girona són estrangers. *Diari de Girona*, 27 octubre 2008
- Altesa Cabanas, J.; López Pastor, A. (2019). Parlem amb el president del Col·legi de Metges de Girona. *Cadena SER*.
- Bernat i Baltrons, F.; Galindo Solé, M.; de Rosselló i Peralta, C. (2020). El procés de bilingüització a Catalunya en el segle XX a partir de testimonis orals. *Treballs de Sociolingüística Catalana* 30: 97-111. <https://doi.org/10.2436/20.2504.01.162>.
- Cabasés, M.À. (2020). La precarietat dels MIR i la salut de tots. *Ara.cat*, 30 setembre 2020.
- Cardús, S., ed. (2020). *Informe sobre la cohesió social a la Catalunya del segle XXI*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- CCMA (2020). La pandèmia dispara la recerca de cases amb jardí i pisos amb balcó o terrassa. CCMA (blog). 26 juny 2020.
- Consell de l'Audiovisual a Catalunya (2020). Especial coronavirus 2020 (PDF). *Butlletí d'informació sobre l'audiovisual a Catalunya* extra maig.
- Domingo i Valls (2014). «Balanc i perspectiva demogràfica del conjunt dels territoris de llengua catalana». En *Jornada tècnica sobre Llengua i societat a la primera dècada del segle XXI*, editat per Direcció General de Política Lingüística. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- Guinjoan, M.; Cuadras Morató, X.; Puig, M. (2013). *Com Àustria o Dinamarca. La Catalunya possible*. Barcelona: Pòrtic.
- Hardach, S. (2020). In Quarantine, Kids Pick Up Parents' Mother Tongues. *The New York Times*,

10 setembre 2020, sec. Parenting.

Massaguer Comas, M.; Flors Mas, A.; Vila, F.X. (2020). *Català, youtubers i instagramers. Un punt de partida per promoure l'ús de la llengua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

Mestres Domènech, J. (2020). El retorn de la immigració a Espanya. *CaixaBank Research* (blog). 11 febrer 2020.

Ortega, R. (2020). El català, del pati al balcó. *El País*, 15 abril 2020, sec. Cultura.

Plataforma per la Llengua (2019). Reanimar el català. Dades i propostes per a millorar la situació de la llengua en l'àmbit sanitari a Catalunya. Barcelona: Plataforma per la Llengua.

Puig Raposo, M. (2015). *Un bon país no és un país low cost*. Barcelona: Edicions 62.

Quelart, R. (2020). La crisis hunde el mercado de oficinas en Barcelona. *La Vanguardia*, 6 agost 2020.

Vila, F.X.; Sorolla, N. (2017). 6. Les llengües en els usos interpersonals i en els àmbits de consum i serveis. En *L'Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013*, editat per Direcció General de Política Lingüística, 19-27. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística.

D'altres articles d'interès:

[noticiadiariambautor]93/181[/noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/150[/noticiadiariambautor]

[noticiadiariambautor]93/55[/noticiadiariambautor]

[noticiadiariambautor]93/147[/noticiadiariambautor]

[noticiadiariambautor]93/81[/noticiadiariambautor]